

Zakar Péter

Kossuth Lajos és a katolikus egyház 1848/49-ben

Kossuth Lajos, „a férfiú, kiben a nagyra nevelt bandita talentumon, s minden parlamenti kritikán alóli ékesszóláson kívül minden más szellemi és erkölcsi nagyságot hiába keresünk, ki az európai dülök cinkosa, az orgyilkolási titkos társulatok szövetségese volt; ki Lamberg, Latour és Zichy Ödön! grófok gyalázatos meggyilkoltatását rendszeresen intézte, és céljai kivitelére szolgáló semmi eszköztől sem rettegett; ki nagyravágyásának, dicsvágyának, kapzsiságának és bosszúszenvédélyének nemzete életét fölládozta; ki pályáját árvák meglopásával kezdte, s honának és honfitársainak nagyszerű kifosztásával végezte; ki, hogy uralmát megállapítsa és fönntartsa, annyi megbénult és leölt ezek kinjaira sikert maradt, s hazafiainak omló vérért üres eszméinél, pogány ideáljainál kevesebbre becsülte; ki reményeit és kilátásainak valóságát az európai társadalmak általános fölforgatásától várta, s a Ledru-Rollin megbuktatását hozó hírre halálsápadttá lőn; kit földönfutásában a kirablott hazai nép millióinak átka, és mi hisszük, az isteni igazság sujtó karja is követend, bárhova jusson is...”¹ E nem mindennapi értékelés a Religio című katolikus egyházi lapban jelent meg, s ha figyelembe vesszük megjelenésének időpontját (1849. október 23.), nem is olyan meghökkentőek megállapításai.

Figyelemre méltó, hogy a katolikus egyháztörténészek Kossuth képében számos negatív elem is található. Ezek nem azonosíthatók az előbb elhangzott, erősen propaganda ízű, értékeléssel, de néhány ponton érintkeznek vele és figyelmet érdemelnek azért is, mert számbavételük segítségével tovább árnyalhatjuk Kossuth Lajos politikai tevékenységéről kialakított képünket. A következő néhány percben ehhez a számbavételhez kérem türelmüket.

A katolikus egyháztörténészek a reformkori országgyűlések hangulatát az alsó táblán alapvetően egyházellenesnek tartják, amely alatt a vegyesházasságokkal kapcsolatos kérdések rendezését, a bevett vallások közötti teljes viszonyosság kimondását, sőt esetenként a szekularizáció követelését értik. Az utolsó rendi országgyűléssel kapcsolatban kiemelik, hogy a papság önként mondott le a tizedről, s hogy a főpapság nem azért emelt óvást az 1848. évi XX. tc-kel szemben, mert a vallási viszonyosság elvével nem azonosult, hanem azért, mert pontosító javaslatokat az alsó tábla elutasította. Súlyos sérelemként említik a katolikus autonómia érdekében benyújtott petíció tárgyalásának elhalasztását. Elítélik az oktatási reform érdekében benyújtott törvényjavaslat azon pontjait, amelyek az oktatásban a vallási hovatartozás jelentőségét csökkentették volna. Ezzel magyarázzák, hogy az első népképviselői országgyűlés felső háza megakadályozta a tövény elfogadását. A szabadságharcral kapcsolatban fontosnak tartják annak bizonyítását, hogy a papság adományaival, tetteivel és buzdító szavaival hűen szolgálta hazáját. Ezen önfeláldozó szolgálataért cserébe a katolikus egyház csak jogtalan üldözést kapott. Ártatlanul megvádolták őket hazaárulással, hazafiatlansággal. Gyakoriak voltak a letartóztatások, sőt még kivégzések is előfordultak. Szemináriumokat és más egyházi épületeket foglaltak le törvénytelenül és erőszakosan.²

Ebbe az összképbe illeszkedik bele Kossuth, akinek életpályáját legrészletesebben Meszlényi Antal értékelte a katolikus egyháztörténészek közül. Szerinte Kossuth már az 1832-36-os országgyűlésen is mint író tűnt fel. A közönséget megragadták csillogó stílusú és temperamentumos, liberális szellemben fogant tájékoztatói. Fogságát követően, 1840-től kezdve még hevesebben ostromolta a konzervatív politikusokat. Széchenyivel folytatott vitájában a közvélemény azért állt mellé, mert gördülékeny stílusa és színpompás nyelve hatásosabb volt, mint ellenfele darabos stílusa. 1847-ben pestmegyei követ, s hamarosan a

politikai helyzet ura. Meszlényi szerint Kossuth a házasságával kapcsolatos nehézségek miatt „minden alkalommal kíméletlenül éreztette ellenszenvét a katolikus egyházzal szemben, ami a korszellem sekélyes liberalizmusában nem is volt feltűnő. A 48-as törvények révén az ő szenvedélyes katolikusellensége buktatta meg a katolikus hitnek sz. István óta sértetlenül őrzött államvallás jellegét; ő vitte ki azt is, hogy amikor a többi felekezetek önkormányzati jogot kaptak, a katolikus egyház minden sürgetés ellenére ettől elesett.”³ Kossuth „lendületes szónoklataival magát s a nemzetet egyre lázasabb sietséggel vitte arra az útra, amelytől Széchenyi vészjós aggodalommal óvta nemzetét: az uralkodóval való céltalan és szükségképpen katasztrófális kimenetelű fegyveres szembehelyezkedés felé.” Az 1849. április 14-i trónfosztás következtében Kossuth mellett jóformán csak a Madarász-féle radikális párt maradt meg. Az aradi vértanúk halála „véres pontot tett” Kossuth belpolitikai szereplésére, aki ezt követően külföldön próbált meg – végső soron sikertelenül – a Habsburg-ellenségnek barátokat szerezni.

Összegzésként: „Kossuth kiváló volt mint szónok; ötletes és színes mint író; de politikai téren a megfontoltság hiánya hibás vágányra terelte, aminek következményeit drágán fizette meg a nemzet.” Hazaszeretetéhez nem férhet kétség.

Nem tartom szükségesnek a fenti értékelésnek, amely döntően az 1920-as évek végén, illetve az 1930-as évek elején alakult ki, a modern szakirodalommal való egybevetését, de szeretnék utalni arra, hogy a katolikus egyháztörténészek Kossuth-képét, valamint az 1848/49-es szabadságharcról kialakított nézeteiket ma is jelentősen befolyásolják a fentebbi gondolatok.

Ezek után szeretnék rátérni tulajdonképpeni témámra, Kossuth és a katolikus egyház viszonyára 1848/49-ben.

Az előzmények sorában mindenképp először kell megemlékeznünk, hogy Kossuth hat évig a sátoraljaújhelyi piaristáknál tanult. A szülői ház vallási légkörére és a sátoraljaújhelyi piaristákra később is szeretettel gondolt vissza.

„Atyám vallásos ember volt, de nem vakbuzgó, nem türelmetlen, – olvashatjuk 1844-ben papírra vetett életrajz-töredékében – tehát teljességgel nem akadt fel azon, hogyha Újhelyen akar iskoláztatni, a piaristákhoz kell járattatnia. Ezt tévé, mert a szomszéd Pataktól betyáros durva társalgási szelleme miatt irtózott. Én tehát hat évig az újhelyi piaristák gimnáziumának koptattam küszöbét; tanítóim szerettek, mert könnyen tanulva mind a hat éven át első eminens valék; s ha mondanám, hogy ott mégis keveset vagy semmit sem tanultam, igazságtalan volnék, bár semmi realist nem tanultam is... Én az újhelyi kegyes szerzetbeliek iskolájára hálával emlékezem.

Sohasem vettem magam s nem vették szülőim észre, hogy vallás tekintetében irántam vagy türelmetlenek, vagy térítgetők voltak volna; s én, szülőim, kivált igen vallásos anyám vezérlete alatt protestáns szellemirányú gyermek valék, bár oktatóim római szerzetesek.”⁴ Azt a szakirodalomban gyakran felbukkanó feltételezést, miszerint Kossuthot a felekezeti előítéletektől sokban óvhatta az a tény, hogy evangélikus léteire hosszú ideig járt katolikus tanintézetbe; még azzal a ténnyel kell kiegészítenünk, miszerint Kossuth szülei is türelmesek voltak vallási tekintetben és egyetlen fiukat is ebben a szellemben nevelték.⁵

A megvizsgálandó kérdés szempontjából még ennél is lényegesebb, hogy Kossuth 1848-ban is hálával gondolt vissza a piarista iskolára. Október 23-án Magyaróváron a Halpiacon összegyűlt nemzetörökhöz intézett beszéde során Burián Boldizsár piarista házfőnök üdvözlő szavaira a következőképpen válaszolt:

„Én ezen szerzetnek mindenkor tisztelője voltam s iránta különös hálával lekötölezzve érzem magamat. Azért is őszinte hálával veszem tiszteletüket. Talán nem is tudják az urak,

hogy én is növendékük voltam s hogy tudományomat a hazafiúi érzésemet Önök, ha nem is egész kiterjedéssel, de legalább első magvait s talpkövéit vetették s csepegtették belém; azért is e hasznos szerzet iránt hálás érzéssel lenni meg nem szünök.”⁶

A másik – gyakran említett – előzmény Kossuth házassága. Az 1790/91-es országgyűlés törvénye szerint a vegyes házasságokat katolikus pap előtt kell kötni, aki a megkötendő házasság elé nem gördíthet akadályt. A protestánsok azonban – maga Kossuth is – ilyen akadállynak tartották, ha a katolikus pap a protestáns vőlegénytől reverzalist kér. Az esztergomi érsek ráadásul még a vőlegény esküvő előtti áttérését is elrendelte. Kossuth sem az áttérésre, sem a reverzális megadására nem volt hajlandó. Ehelyett oda fordult, ahonnan talán a legtöbb támogatást kapta reformkori politikai pályája során: Pest megyéhez. Ezúttal sem csalódott. A közgyűlés törvénytelennek nyilvánította az érsek rendelkezését, és per kilátásba helyezésével fenyegette meg azt a plébánost, aki nem hajlandó elismerni a vegyes házasság törvényességét. A katolikus pap viszont – az egyházi törvények szerint – a reverzális megtagadása esetén nem adhatta össze a feleket, de a templomon kívül liturgikus ruha és áldás nélkül tudomásul vehette házassági nyilatkozatukat (*assistentia passiva*). Ilyen passzív asszisztencia mellett vette tudomásul Feichtinger pest-belvárosi plébános 1841. január 9-én Kossuth házasságát a katolikus Meszlényi Teréziával. A katolikus egyháztörténészek innen eredeztetik Kossuth „katolikusellenesség”-ét. Hivatkoznak arra a korabeli szöbeszédre, amely szerint Feichtinger plébános az ifjú párt ebédloasztalánál fogadta, s ez Kossuthnak nagyon rosszul esett. A modern Kossuth-irodalom nem osztja ezt az álláspontot. Deák István nem alaptalanul mutatott rá, hogy Kossuth ezen országosan is feltűnést keltő ügyből győztesen került ki.⁷

Kossuth egyházpolitikai nézeteinek kialakulásánál figyelembe kell még vennünk a reformellenzék tagjainak véleményét, illetve a reformkori országgyűlések vallásügyi tárgyainak megvitatását. Az 1832/36-os országgyűlés – az első amelyen Kossuth is részt vett – bővelkedett vallási tárgyakban. Noha az 1791. évi XXVI. tc. a katolicizmus államvallás jellegét végleg eltörölte, a katolikus egyház még élvezett néhány előjogot. A reformellenzék képviselői ezen előjogok ellen indultak rohamra. Az 1832/36-os országgyűlésen javaslatok hangzottak el a papi tized eltörlésének érdekében, Bihar és Somogy vármegye követői az ünnepnapok csökkentése érdekében emeltek szót. Megtárgyalták a rendek a protestánsok és a görögkeletiek panaszait is, akik a katolikusok közhivatalokbani monopóliumát, illetve áttérítési szándékukat kifogásolták.⁸ Az állami szervek nem kis bosszúságára Kossuthot annyira magával ragadta a vallásügyi vita, hogy azt maga is összefoglalta „Vallásszabadság az 1833-ki országgyűlésen” című, azóta elvesztett vagy legalább is lappangó művében. Az 1835. szeptember 13-án közzétett előfizetési felhívása szerint két tényező indította műve megírására. Az államtudomány általános elve – írja Kossuth – „miszerint a politikai reformokat a vallásszabadsági reformnak megelőzni kell, mert enélkül a többfelekezetű nemzet morális erejét közhatású munkálkodásra összpontosítani...” csaknem lehetetlen. Második okként a Karokat és Rendeket ért üldöztetés egyes eseteit hozta fel. A protestánsok helyzetét történetileg is áttekintette, a mű célját is meghatározta:

„A normális rendeletek kivonatja azonban gyakorlati ösmeretet fog az evangélikusok helyzetéről nyújtani, s megigazolja azon nemelelkű férfiak cselekvéseit, kik nyomorgatott polgártársaik ügyét oly lelkes pártfogásra méltatják.”⁹

Kossuth azzal is munkát adott az állami hatóságoknak, hogy magyarra fordította a liberális katolicizmus vezéralakjának Félicité Robert de Lamennaisnek *Egy hívő beszédei* című művét. A francia pap – akinek műve néhány hónap alatt az egész európai liberális értelmiséget meghódította, „azt jövendölte, hogy eljön az idő, amikor a népek a zsarnokok és

hatalmat birtoklók szolgásgéból kiszabadulnak.”¹⁰ Ezek után egyáltalán nem meglepő, hogy az osztrák hatóságok kétségbeesetten és végül is sikertelenül próbálták meg a magyar fordítás kéziratot példányait begyűjteni. Kossuthot is kérdőre vonták ez ügyben, aki azzal a nem túlságosan hirdető magyarázattal vágta ki magát, hogy a könyvet csak nyelvgyakorlás céljából fordította le.

Összefoglalva az eddig elmondottakat, Kossuth gyermek- és tanulóéveit vallásilag toleráns légkörben töltötte. Az 1832/36-os országgyűlésen a vallásügyi kérdések során a reformellenzék más – köztük katolikus – tagjaival egyetemben fellépett a katolikus vallás még meglévő előjogaival szemben. Nem bizonyítható, hogy katolikusellenes, vallásilag elfogult tanokat hirdetett volna, de az bizonyítható, hogy szimpátiája a katolikus egyházon belül azok felé fordult, akik a katolicizmus és liberalizmus értékeinek összeegyeztetésére törekedtek.

Kossuth egyházpolitikai alapelvei viszonylag hamar kialakultak. Ezekhez az alapelvekhez haláláig hűséges maradt. Már 1841-ben azt fejtegette a Pesti Hírlap hasábjain, hogy „állapot, születés, vallás és személyes viszonyok” a politikai jogok kiterjesztése során semmi különbséget sem tehetnek. 1871-ben száműzetésben kelt levelében az uralkodó vallás eszméjének elvetését azzal indokolta, hogy az ellenkezik a lelkiismereti szabadsággal, sérti a polgári társadalom és az állam szuverenitását és hazánkban számos viszálynak volt forrása. Figyelemre méltó, hogy noha Kossuth állásfoglalása történetileg természetesen a katolikus egyházra vonatkozott, tételét mégis általánosan fogalmazta meg. Az ellen emelte fel szavát, „hogy a törvény akármely vallásnak uralkodó vallási állást adjon”. Ezért vált Kossuth fokozatosan az unitáriusok, majd a zsidók emancipációjának hívévé.¹¹ Emiatt ellenezte 1847 decemberében több felszólalásában a honosítási törvényjavaslat vitájában, hogy „a vallást, mint elengedhetetlen honpolgári qualificatiot” emlegessék.¹²

A liberális ellenzék az 1847/48-as országgyűlésen kezdetben csak az előző országgyűlés által a vallás dolgában hozott 1844. évi III. tc-nek a határörvidéken való fogamatbátételét követelte.¹³ (A törvény az evangélikus lelkipásztorok előtt kötött házasságokat is törvényesnek nyilvánította.) Kossuth híres március 3-án elmondott felirati javaslatában szándékosan mellőzött néhány sérelmet, ezek között a vallást is, mert olyan alapvető kívánalmakat terjesztett elő, amelyek teljesedése a mellőzött sérelmek orvoslását is maga után vonná. A kedvező politikai helyzet hatására a reformpolitikuskok március 15-én reggel, a felirati javaslat újra értelmezése során már a vallási jogegyenlőség kimondását is kívánatosnak tartották.

Mikor 1848 márciusában a pozsonyi országgyűlés a zsidóellenes utcai zavargásokra is tekintettel nem „valláskülönbség nélkül”, hanem „törvényesen bevett valláskülönbség nélkül” akarta megadni a városi szavazati jogot, Kossuth sikertelenül próbált meg a jogi megszorítás ellen fellépni. Mint mondta: „...fáj az ember lelke, ha mindenütt látja a szabadság országának terjedését, s abból csak a zsidó-népet látja kizárva”. Szükségesnek látta, „hogy külön törvénycikk alkottassék, melyben ki legyen mondva az elv, hogy jogok és köteleességekre nézve a vallás különbséget nem tesz, s a minisztérium megbízassék, hogy a kiegyenlítés módjait illetőleg törvényjavaslatot készítsen.”¹⁴ A Kossuth által ohajtott törvény nem született meg, de törvénybe iktatták az 1848. évi XIII. tc-et a papi tized megszüntetéséről és az 1848. évi XX. tc-et, ez utóbbit éppen Kossuth nyújtotta be, amely a törvényesen bevett vallások teljes jogi egyenlőségét hivatott megvalósítani. Az alsó táblán különösebb vita nélkül ment keresztül a javaslat, a felső tábla azonban elsősorban a püspökök javaslatára a valláseggyenlőség elvét egy betoldással akarta kiegészíteni, miként abban „minden vallásfelekezet részére, saját hitelvei s egyházi szerkezete sérthetlenségét és az oktatás szabadságának saját elvei szerinti teljes alkalmazását” fenn kívánják tartani. Kossuth felszólalásában elutasította a javaslatot.

Véleménye szerint a vegyesházasságokkal kapcsolatban egy ilyen betoldás könnyen téves magyarázatokhoz vezethet. Azt, hogy a hitelveket a törvényhozás nem korlátozhatja, természetesnek mondotta. Ez az elv azonban nem köthető össze az egyházi szerkezettel, amibe már beleszólása van az államnak. Hiába küldték a főrendek ismét vissza a törvényjavaslatot, végül a püspökök ünnepélyes óvása közepette el kellett fogadniuk.¹⁵

Az 1848. évi XX. tc. tárgyalása során is kitűnt, hogy Kossuth az állam és az egyház szétválasztását – a felvilágosodás gondolatvilágával összhangban – az állam széleskörű felügyeleti jogkörével együtt óhajtotta megvalósítani. Eszerint az állam nem csak az egyházak belső szerkezetébe avatkozhat be, ha érdekei azt megkívánják, de az egyenlőség érdekében azok vagyonába, alapítványaik kezelésébe, oktatási életükbe is. Az 1848. évi XX. tc. 3. §-ban kimondott elv, miszerint „minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek...”, a szekularizáció lehetőségét vetítette a püspöki kar elé. A liberálisok meggyőződése szerint az egyházi birtok nem magán, hanem állami adomány állami célokra: oktatásra, betegápolásra stb. Logikus, hogy most, amikor az állam a kezébe veszi ezeket a területeket, akkor ezen adományokat is vissza kellene venni „középkori” gazdáiktól. Kossuth 1871-ben kelt levelében azt írta, helyesebb lett volna egyik felekezetnek sem adni semmit, így a katolikus egyház papjainak nyújtott ellátást is meg kellett volna vonni. Meg voltam arról győződve és nem csak én – folytatta Kossuth – hogy ebben az esetben „oly megkérdelhetetlen harcot és háborút idéztünk volna elő s oly hatalmas segédeket kergettünk volna hazánk szabadsága bécsi ellenségeinek karjai közé, hogy az egész átalakulási nagy munka veszélyeztetve lehetett volna. „Nem maradt más választásunk, mint „hogy az állam fedezze a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségait.”

A katolikus egyház gyorsan reagált az eseményekre. Április 7-én Rónay János csanádi követ petíciót nyújtott be az országgyűlésen a katolikus autonómia érdekében, amelynek egyik célja az egyházi vagyon kezelésének megőrzése a katolikus hívek bevonásával. Ezt a kérelmet az alsó tábla követői még aznap este elkésztetnek nyilvánították. A modern katolikus történetírók már tisztázták Kossuthot azon vád alól, mintha a petíciót személyes ellenszenvből juttatta volna zátonyra. Rámutattak arra, hogy a petíciót valóban elkésve nyújtották be és a sikertelenség fő okát az egyház belső helyzetében jelölték meg. Kossuth 1848-ban nem volt olyan ellenséges a katolikus autonómia mozgalommal szemben, mint azt később a katolikus egyháztörténészek állították, igaz a katolikus autonómia szükségszerű következményének tekintette, hogy az egyház az állami juttatásokról mondjon le. Mikor 1848. április 4-én Sárkány bakonybéli apát reményét fejezte ki, hogy a jövőben a katolikusok is az országgyűlés elé tárhatják kívánalmaikat, Kossuth először tréfával ütötte el a dolgot: „alig képzelhetni egyebet, mi a tisztelendő uraknak, más vallásuakkal hasonlítva, sérelmes lehet, mint azt, hogy a kat. egyház tagjai nőtlének.” Nyomban fel is ajánlotta segítségét ez ügyben. Sárkány azonban nem nyugodott bele a dologba és elkezdte sorolni mi minden követelni valója van a katolikusoknak a viszonyosság figyelembe vételével: egyházi főnökök szabad választása, zsinatok tarthatása, a külföldön tett alapítványok használata, szabad asszociáció stb. Kossuth erre megváltoztatta véleményét és kijelentette: „...boldognak érzendi magát, ha tehet e részben valamit.” Véleménye szerint ha a katolikusok nem tartják szükségesnek az azonnali intézkedést, akkor most a kérdést el kell halasztani. E választ Sárkány apát is elfogadta.¹⁶

A párbeszéd egy mondatát érdemes külön is megvizsgálni. Kossuth – mint mondotta – „mindig azt hitte, hogy a kat.vallás szerkezete a szabadsággal igen jól összefér; s erről még jobban meggyőzte az, hogy a mostani szabadsági mozgalom a római egyház fejétől indult ki.” Vagyis ő is osztotta kora liberális politikusainak véleményét, akik igen nagy várakozásokat fűztek IX. Pius pápához. Később az emigrációban, tekintetbe véve az 1848/49-es itáliai

eseményeket is, már jóval kritikusabban kommentálta a pápa politikai működését.¹⁷ Témánk szempontjából ennél lényegesebb, hogy Kossuth bízott a katolikus egyház reformálhatóságában, abban, hogy ugyanazon egyházi hatóság, amely a cölibátust behozta, ha a helyzet megkívánja majd el is törli azt. Vagyis nem csak azt ismerte el, hogy az emberi jogok egyenlőségének csírája a kereszténységben rejlik, amint azt 1848. február 16-án mondotta az alsóházban, hanem abban is reménykedett, hogy a szabadság a katolicizmuson belül is teret nyer.¹⁸

Kevés kérdésben olyan határozott az egyetértés a katolikus egyháztörténeteszek között, mint abban, hogy a katolikus egyház papjait a szabadságharc időszakában a hazafiatlanság igaztalan vádjával illették (utalás Kossuth 1848. december 20-án elmondott beszédére), sőt törvénytelenül üldözték. Ebben a vonatkozásban különös jelentősége van annak, hogy Kossuth az OHB elnökeként illetve kormányzó elnökként is hű maradt fentebb vázolt egyházpolitikai elveihez. A szabadságharc vezetői arra törekedtek, hogy a különböző felekezetek békében éljenek egymás mellett, hiszen ez feltétele volt a szabadságharc sikeres megvívásának. Mikor Kossuth arról értesült, hogy Szatmárnémetiben a városi hatóságok a közmunkákra odaszállított foglyok számára lefoglalták az irgalmas szerzet zárdáját, anélkül, hogy a szóbajöhető városi illetve protestáns épületeket figyelembe vették volna, utasította a városi hatóságot a zárda visszaadására, „már csak azért is, minthogy az általában az emberiség hasznára működő irgalmasok felebaráti segélyét éppen ez idő szerint van legtöbb alkalom igénybe venni.” A városi közönséget pedig felhívta, „hogy mindent mi a külön vallású hazapolgárok között a békés egyetértés megzavarására legfeljebb kis okul is szolgálhatna kerülni, sőt inkább ezek közt a felebaráti egyetértést öregbíteni tartsa hivatásának”. Az OHB csak abban az esetben foglalt le egyházi épületeket, ha más megoldás már nem kínálkozott. Így lett az említett piarista zárdából is 1849 tavaszán ideiglenesen kórház, s így vette a kormány Bárány László nagyváradai püspök vadasparkját lőszert és rőppentyű gyártás céljára igénybe, a püspök beleegyezésével.¹⁹

Annak ellenére, hogy 1848 nyarán és őszén az állam és a katolikus egyház viszonya meglehetősen feszült volt az oktatás modernizálására tett kísérletek, illetve a papság nemzetőr szolgálatra való kötelezése miatt, Kossuth elégedett volt a katolikus papság tevékenységével. Meg is írta 1848. november 13-án Görgeynek: „...a katolikus papság eddig tapasztalt jó hangulatának fenntartására figyelmeztetni kell...”. Kossuth pozitív véleményét döntően befolyásolhatta a püspöki kar 1848. október 15-i körlevele, amelyben „az új törvények lelkiismeretes megtartására, a fejedelem és az előljárók iránti kész engedelmességre” intették a híveket. Három nappal később pedig az uralkodóhoz intézett memorandumukban V. Ferdinándot koronázási esküjére emlékeztetve, a polgárháború pusztításait ecsetelve kérték a béke helyreállítását.²⁰

A feszültségek növekedéséhez hozzájárult, hogy Kossuth a szabadságharc alatt a katolikus egyházat erőteljesen igyekezett az állam alá rendelni, s úgy vélte a mindenkori kormánynak, illetve a kormányzó elnöknek kell az egyházi vezetőket kinevezni. A politikus püspökök véleménye viszont az volt, hogy ha a király nem óhajt főkegyúri jogával élni, akkor az visszaszáll az egyházra. Ezért és nem valamiféle ellenforradalmi viselkedés miatt tiltakozott a püspöki kar 1848. december 11-én az OHB azon intézkedése ellen, hogy Gróf Zichy Domokos veszprémi püspök székét megüresedettnek tekintik. A kormány és Kossuth is igyekezett következetesen fellépni a császáriakat támogató egyháziak és világiak iránt. A kormány éppen úgy fellépett a katolikus Zichy Domokos ellen, mint Saguna püspök ellen. A katolikus püspöki kar néhány tagja tehát nem vallási, hanem politikai meggyőződése és ténykedése miatt szenvedett üldözést. A hazaárulónak nyilvánított személyeknek, köztük

püspököknek is, a javait zár alá vették, elárverezték, illetve a hadsereg szükségleteinek kielégítésére fordították.²¹ A kormány ezen erőteljes felügyeleti jogot nem csak a katolikusok, hanem az összes többi felekezet irányában is gyakorolta. Kossuth annyira ragaszkodott az állam felügyeleti jogához, hogy azt még a magyar-szerb, illetve a magyar-román megbékélési tervzetbe is be kellett foglalni, igaz enyhébb keretek között.²²

Kossuth 1848. augusztus végén még ellenezte a papság politikai szerepvállalását. Legalább is ez szűrhető le a képviselőházban a román papsághoz intézett szavaiból. „Ha ezen urak felfognák, hogy nem az a hivatásuk, hogy politikai kormányt képezzenek, hanem hogy a népet erkölcsössé és műveltebbé teveljék, akkor sok dolog másképpen állana, mert minden népnek állapota rossz karban van, hol a pap több mint pap, ha az egyszersmind politikai hatalmat gyakorol.” Az egyre romló hadihelyzet közepette azonban fokozatosan Szemere Bertalan álláspontja felé közeledett, aki a magyar papságtól a szerb papsághoz hasonló tevékenységet várt el, de természetesen ellenkező előjellel. Kossuth 1848. december 20-án a következőket mondotta az országgyűlésen: „Egyébként az ezen csatákban, különösen a nagyszombati csatákban elesettekért méltóztassanak egy halotti gyászmisét tartani, melyen jelen legyen a nemzet. És méltóztassanak megparancsolni a klérusnak, melytől elvárom, hogy a jövődre nézve jobban teljesítse kötelességét, mely a népnek lelkesítésében áll (*dörgő helyeslés*), hagyja meg a képviselőház a klérusnak, hogy tegye meg ezt mindenütt a hazában.” A klérus feladata – Kossuth szerint – az embereket az üdvösség felé, de ugyanakkor itt a földön a szabadság felé is vezetni. Mivel pedig Isten a szabadság Istene, ezért aki az embereket a földön a szabadság felé vezeti, az egyúttal az üdvösség felé is vezeti őket. A papság kötelességével kapcsolatban ez Kossuth végleges álláspontja. Ezért utasították a papságot felekezeti hovatartozásától függetlenül Kossuth rendeleteinek felolvasására, március 15-e megünneplésére, a trónfosztás kihirdetésére, a keresztes háború propagálására.²³

A kormány és Kossuth ugyanakkor az egyházzal való viszony javítására is törekedett. Bezerédy Istvánt bízták meg 1848. december 25-én azzal, hogy az egyházi és az állami szervek munkáját összehangolja. Az OHB pedig vállalta, hogy minden valláskülönbség nélkül azon lelkészek jövedelmét, akiknek bevétele 300 Ft-ig nem terjed, a nevezett összegig kiegészíti. Kossuth nem csak arra törekedett, hogy ez a segély eljusson a rászorulókhhoz, így természetesen a katolikus papokhoz is, hanem különleges esetekben még rendkívüli pénzsegély kiutalásától sem zárkózott el. Így jutottak segélyhez többek között a Zaránd megyei ferencesek, Erdélyi Vazul nagyváradi görög katolikus püspök, a nagyenyedi minorita zárda tagjai és Róka József Csanád megyei püspök-helyettes. Kossuth a szabadságharc alatt mindvégig baráti levelezést folytatott Popóvics Bazil munkácsi görög katolikus püspökkel, akinek két ízben is köszönetet mondott hazafias tevékenységéért.²⁴

Összefoglalva a fentieket, megállapíthatjuk, hogy Kossuth az ország vezetőjeként is igyekezett megvalósítani liberális egyházpolitikai elveit. E politikát természetesen a szabadságharc szükségletei szabták meg, s így egyre inkább érvényesültek benne azok a felvilágosodásban gyökerező elvek, amelyek szerint az egyház mint a hívők szabad társulása csak a hitelvek vonatkozásában bír teljes önállósággal. A szabadságharc eseményei során erősödött az állami beavatkozás az egyházak, így a katolikus egyház életébe is (leszámítva a szabadságharc utolsó hónapját). Ennek ellenére, Kossuth egy olyan korban, amikor Magyarország még nem volt mentes a felekezeti villongásoktól, a felekezetek közti megbékélésért, a vallás- és lelkiismereti szabadságnak a magyarországi bevezetéséért küzdött, s ebből a katolikusokat sem akarta kizárni. Ugyanakkor Kossuth egyházpolitikája arra is jó példa, hogyan kell politikai alapelveket rugalmasan képviselni. Nem erőltette a további egyházi reformot, mert ezzel a polgári átalakulás egészét veszélybe sodorta volna. Kossuth

politikai éleslátásának is köszönhető, hogy a szabadságharc alatt az egyházak jelentős része, így a katolikus papok is tevékeny részt vállaltak a küzdelemből.

Kossuthból a száműzetés keserősége sem váltott ki vallásilag elfogult nyilatkozatokat. Nem csak a tályjai evangélikus templom felújítására küldött 220 frankot, annak a templomnak a felújítására, ahol egykor megkeresztelték, hanem a magyar katolikus papságot is megőrizte jó emlékezetében. Sokat idézett 1871-es levelében olvashatjuk a következő vallomást:

„Én egészében véve a magyar katolikus klérus hazafisága iránt mindig igen nagy elismeréssel viseltetem. Még számkivetésemben is nem egyszer vettem magamnak alkalmat a No popery szenvedélyben rajongó protestáns tömegek előtt ezen elismerésemnek kifejezést adni, s a magyar katolikus klérust egy tiszteletreméltó kivételes példaként állítani ellentétbe a hazát és hazafiságot megtagadó ultramontanizmus hadseregével.”²⁵

Jegyzetek

1. Religio. Kath. politico – egyházi és irodalmi lap.
Szerk.: Danielik János. 1849. október 23. 104.o.
Az idézetet erőteljesen kivonatolva közli Andics Erzsébet: Az egyházi reakció/1848-49-ben. Bp. 1949. (a továbbiakban Andics 1949.) 94. o.
A névtelen szerzőt az háborította fel, hogy az evangélikus vallású Kossuthot valaki az ír katolikusok pacifista vezéréhez, O' Connelhez hasonlította.
2. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970- től 1900-ig. (Előszó: Csorba László) Bp. 1985.
Keményfy Dániel: 50 év alkotmányos egyházpolitikája. Esztergom, 1898.
Szemnecz Emil: Katolikus autonómia. Bp. 1897. (=Szemnecz 1897.)
Török Jenő: A katolikus-autonómia mozgalom 1848-1871. Bp. 1941. (=Török 1941.)
Dr. Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49- ben. Bp. 1928. (=Meszlényi 1928.)
Hermann Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. München, 1973. (=Hermann 1973.)
További művek felsorolásától eltekintünk.
3. Katolikus lexikon. Szerkesztette: Bangha Béla S. J. Bp. 1932. III. k. 124-125. o.
Lásd még Meszlényi 1928. 33-36. o.
4. Gracza György: Kossuth Lajos élete, működése és halála. Bp. é.n. Harmadik kiadás. (=Gracza: Kossuth), 6-7.o.
5. Kossuth tanulmányairól ilyen szellemben nyilatkozott Szabad György: Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében. Kossuth K. – Magyar Helikon, 1977. (=Szabad 1977.), 11.o.
Csorba László: Az egyházi vagyonról. in: Rubicon 1992/2. (=Csorba 1992.), 13.o.
6. Dr. Gál István: A piaristák részvétele a szabadságharcban (1848-49.), in: A Magyar Kegyes Tanítórend Budapesti Róm. Kat.Kollégiumának (általános iskola és gimnázium) évkönyve az 1947/48. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Papp László és Dragos Károly. Bp. 1948. 18.o.
7. Hermann 1973. 388. o. és 420-421.o.
Szemnecz 1897. 19.o. Először említi Kossuth házasságával kapcsolatban az idézett szóbeszédet.
Szabad 1977. 49. o.

- Deák István: Kossuth Lajos és a magyarok 1848-49-ben.
Gondolat, 1983. (=Deák István 1983.), 52.o.
8. Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. Kossuth Lajos Összes Munkái
(=KLÖM) IV. k. 1834. december 1 – 1835. augusztus 26. S.a.r.: Barta István. Bp. 1959.
379-381.o., valamint 385-389. o. és 648-650.o.
Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. KLÖM V.k. 1835. augusztus 27-
1836. május 2. S.a.r.: Barta István. Bp. 1961. 252-262.o.
9. Kossuth Lajos: Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások. KLÖM VI. k. S.a.r.:
Barta István. Bp. 1966. 456-457.o. vö. KLÖM VI. 397- 401.o.
Szabad 1977. 30.o.
10. Dr. Szántó Konrád O.F.M.: A katolikus egyház története. Bp. 1988. II.k.
361.o.
KLÖM VI. k. 421-423.o.
11. Szabad 1977. 67-68. o.
Kossuth Lajos iratai. 8. kötet. S.a.r.: Kossuth Ferenc. Bp. 1900. (=Kossuth
1900.) 339.o.
12. Kossuth Lajos 1848/49-ben I. (Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen
1847/48.) S.a.r.: Barta István. KLÖM XI.k. Bp.1951. 387.o.
Kossuth hasonló értelmű felszólalása KLÖM XI. 383.o.
13. KLÖM XI. 146.o, 151. o; 155.o; 324. o; 327. o; 332. o; 396.o; 625.o.
Szabad 1977. 72.o. és 115. o.
14. KLÖM XI. 648-685.o.
Szabad 1977. 19.o.
15. Az 1848. évi XX. tc-nek óriási irodalma van, csak néhány munkára utalunk:
A törvény szövege: Magyar Törvénytár 1836-1868. évi törvénycikkek.
Szerkesztette: Dr.Márkus Dezső. Bp. 1896. 243- 244.o.
Török 1941. 21-25.o.
A püspök kifogásai: Religio és Nevelés. Szerk.: Danielik János 1848. április 13.
418-419.o.
Meszlényi 1928. 75-87.o.
Andics 1949. 29-36.o.
Hermann 1973. 422.o.
KLÖM XI. 706. o. 713.o. 725-731. o.
Szabad 1977. 123.o.
16. Csorba 1992. 13. o.
Kossuth 1900. 341-342.o.
Kossuth Lajos 1848/49-ben. II. (Kossuth Lajos az első magyar felelős
minisztériumban. KLÖM XII. 1848. április-szeptember. S.a.r.: Sinkovics
István. Bp. 1957. 534.o.
17. Török 1941. 25-26.o.
Hermann 1973. 422-424.o.
KLÖM XI. 728-730.o.
18. KLÖM XI. 727.o. 543-544.o.
Kossuth Lajos iratai. Negyedik kötet. Történelmi tanulmány. Politikai előzmények a
magyar emigráció olaszországi viszonyához. S.a.r.: Helfy Ignác. Bp. 1894.

19. Kossuth Lajos 1848/49-ben III. (Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén I.) KLÖM XIII. 1848. szeptember-december. S.a.r.: Barta István. Bp. 1952. 557-558.o.
Kossuth Lajos 1848/49-ben. IV. (Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén II.) KLÖM XIV. 1849. január 1-április 14. S.a.r.: Barta István. Bp. 1953. 705-707.o., 832-833.o.
20. KLÖM XIII. 445.o.
Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben. Bp. é.n., I.k. 355-359.o.
Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. Genf, 1865. II.k. 32-38.o.
A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-49-ben. S.a.r.: Andics Erzsébet. Bp. 1952. II.k. 115-119.o.
Hám János szatmári püspök és kinevezett prímás emlékiratai 1848-49-ből. S.a.r.: Scheffeer János. Bp. 1928. 57.o.
Andics 1949. 58-64.o.
21. KLÖM XIII. 198.o. 350.o., 565.o.
KLÖM XIV. 641.o., 757-758.o.
Kossuth Lajos 1848-49-ben V: (Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai) KLÖM XV. 1849. április 15-augusztus 15.
S.a.r.: Barta István. Bp. 1955. 26.o., 183.o., 318.o., 507.o., 511-512.o.
22. KLÖM XV. 371.o., 520.o., 602-606.o., 724.o., 846.o.
23. KLÖM XII. 804.o.
KLÖM XIII. 815-816.o.
KLÖM XIV. 644.o.
KLÖM XV. 341-342.o., 602-606.o.
24. KLÖM XIII. 209.o. 838.o. 856.o. 890.o.
KLÖM XIV. 91.o. 217.o. 354.o. 368-370.o. 439.o. 450.o. 458-459.o. 646.o. 735.o. 766.o. 832.o. 859.o.
KLÖM XV. 39.o. 53.o. 171.o. 199.o. 336.o.
25. Kossuth Lajos iratai 10.k. S.a.r. Kossuth Ferenc. Bp. 1894. 386-390.o.
Kossuth 1900. 342.o.

Marjanucz László

Kossuth emigrációs alkotmánytervei

Kossuth gondolkodásában a szabadságharc tanulságai fordulópontot jelentettek. Immár a maga fontosságában látta a nemzetiségi kérdést, melyet korábbi elvi liberalizmusa a magyarrá és ezzel szabaddá tett polgári javak és közigazgatás segítségével megoldható problémának tartott.

Most – 1851-ben – a magyar államiság és nemzet jövőjét új alapokra kívánta helyezni. Ennek az új gondolkodáskörnek két fontos eleme volt. Egyrészt meg kellett fogalmazni, hogy a Habsburgokkal végleg szakító magyar államon belül miképp garantálható a magyarság biztonsága? Másrészt – ezzel összefüggésben – újra kellett gondolni a Duna-medence államközi kapcsolatait. Kossuth erre vonatkozó elképzelései 1851-1862 között folyamatos változáson mentek keresztül, míg eljutottak a végső megfogalmazás állapotába. Gondolati